

Michał Pytel

Altiero Spinelli

Kto wymyślił Unię Europejską?

Młodość Altiero Spinello

Altiero Spinelli to włoski komunista, wieloletni więzień polityczny i jeden z najważniejszych polityków europejskich po II wojnie światowej. Przeciwnik istnienia państw narodowych i zwolennik Europy federalnej¹. Kim był człowiek, którego dzisiaj nazywa się już Ojcem Integracji Europejskiej? Jak wynika z opracowania „Manifest z Ventotene wraz z przedmową E. Colorniego. Tekst. Tłumaczenie. Komentarz”, Altiero Spinelli przyszedł na świat 31 sierpnia 1907 roku w rodzinie włoskiego socjalisty i dyplomaty Carla Spinello. Już jako 17-latek Altiero wstąpił do Włoskiej Partii Komunistycznej, w której szybko awansował, stając się liderem komunistycznej młodzieżówki w Lacjum. W 1927 roku, w wieku zaledwie 20 lat, za swoją działalność polityczną i wywrotową został skazany na karę pozbawienia wolności. W rezultacie kolejne 16 lat życia spędził

w różnych więzieniach oraz ośrodkach odosobnienia². Jako człowiek więziony za posiadane poglądy polityczne większość swojego wyroku Spinelli odsiedział w towarzystwie innych więźniów politycznych o podobnych przekonaniach. Ciągłe, wieloletnie przebywanie w zamkniętym środowisku wśród osób o poglądach marksistowskich i anarchistycznych musiało z całą pewnością mieć duży wpływ na

¹ *Altiero Spinelli – nieugięty federalista*, european-union.europa.eu, dostęp online: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/altiero-spinelli_pl.

² Zalewski B., *Noty biograficzne autorów manifestu* [w:] Zych T. (red.), *Manifest z Ventotene wraz z przedmową E. Colorniego. Tekst. Tłumaczenie. Komentarz*, Bruksela: Fundacja Ośrodek Analiz Prawnych, Gospodarczych i Społecznych im. Hipolita Cegielskiego, 2019, s. 55, dostęp online: https://ordoiuris.pl/pliki/dokumenty/Ventotene_analiza.pdf.

późniejszą działalność Spinellego oraz stworzoną przez niego wizję świata i Europy³.

Manifest z Ventotene

To właśnie jako więzień przetrzymywany na wyspie Ventotene, do spółki z innym skazanym Ernesto Rossim, w 1941 roku Spinelli napisał najważniejsze dzieło swojego życia – „O wolną i zjednoczoną Europę”, zwane dzisiaj „Manifestem z Ventotene”. Jaka wizja integracji europejskiej wyłania się z tej publikacji? Autorzy przedstawili w niej państwa narodowe jako źródło wszelkiego zła na świecie. Samo istnienie państw narodowych uznali za główny czynnik prowadzący do niewolnictwa, totalitaryzmu czy wojen. Natomiast stworzenie Federacji Europejskiej, czyli komunistycznego, wspólnego dla wszystkich Europejczyków państwa, wskazali jako „naturalne” rozwiązaniem tych problemów⁴. Co prawda na samym wstępie autorzy „Manifestu” zauważają, iż idea państw narodowych stała się „potężnym motorem rozwoju”⁵, otworzyła zwykłym obywatelom dostęp do instytucji państwowych, a także zniósła wiele przeszkód w przemieszczaniu się ludzi i obrocie towarami, jednak zdecydowanie większą wagę przykładają do – ich zdaniem – istotniejszych i negatywnych aspektów istnienia państw narodowych. Jako ideowi komuniści Spinelli i Rossi zarzucają państwu narodowemu, że stały się one załącznikiem kapitalistycznego imperializmu, który doprowadził do „powstania państw totalitarnych i wybuchu wojen o zasięgu światowym”⁶.

Krytyka demokracji

Kolejnymi ideami, które stały się przedmiotem krytyki autorów „Manifestu z Ventotene”, są demokracja i liberalizm. W ich wyobrażeniu przekonanie o równym prawie do określania woli państwa przez wszystkich obywateli doprowadziło do konfliktu pomiędzy grupami

³ *Ibidem*, s. 56.

⁴ Rossi E., Spinelli A., *O wolną i zjednoczoną Europę – Manifest z Ventotene* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 20.

⁵ *Ibidem*, s. 14.

⁶ *Ibidem*.

uprzywilejowanymi a klasami pokrzywdzonymi. Według ich opinii konflikt ten miał sprawić, iż w celu utrzymania swoich przywilejów „pasożytnicza warstwa właścicieli ziemskich i rentierów” wsparła totalitaryzmy i spowodowała nastanie porządku ekonomicznego, w którym zasoby materialne i siła robocza nie służą zaspokajaniu podstawowych potrzeb i rozwojowi ludzkości, a jedynie spełnianiu zachcianek bogaczy gotowych zapłacić za nie największą cenę. Co ciekawe, w tym kontekście Altiero Spinelli i Ernesto Rossi skrytykowali również prawo dziedziczenia⁷.

Europejski federalizm

Komunistyczna utopia polegająca na absolutnej równości i braku własności prywatnej w zamyśle Spinellego musi opierać się na zniszczeniu samodzielności europejskich narodów. Wspólna waluta, rynek, parlament, polityka zagraniczna i armia mają zagwarantować Federacji całkowitą władzę nad obywatelami⁸. W tej wizji każdy zbuntowany naród może być zmuszony do posłuszeństwa głodem lub użyciem siły. Najciekawszy jest sposób, w jaki Altiero Spinelli chce osiągnąć swój cel. Drogą do wspólnego europejskiego państwa okazuje się socjalistyczna rewolucja pod wodzą partii komunistycznej. Na jej czele ma stać silny przywódca ignorujący głos obywateli i wybory. Na demokrację, zdaniem Spinellego, przyjdzie czas, gdy wszyscy będą już wiedzieli, że „chcą” głosować na partię komunistyczną i wspólne państwo⁹. Stany Zjednoczone Europy, według postulatów zawartych w „Manifeście z Ventotene”, muszą opierać się na wspólnej dla wszystkich sfederowanych państw konstytucji; dysponować armią, która zastąpi armie narodowe; wyzbyć się dążenia do gospodarczej samowystarczalności poszczególnych krajów oraz zostać wyposażone w organy i narzędzia przymusu, służące do egzekwowania narzuconego porządku na całym swoim terytorium. Autorzy nie skupiają się na zagadnieniach dotyczących organów konstytucyjnych. Potwierdzają za to przywiązanie do zasad takich, jak: parlamentaryzm, niezależne sądownictwo, wolność prasy i zgromadzeń oraz możliwość uczestnictwa

⁷ *Ibidem*, s. 15.

⁸ Colorni E., *Przedmowa Manifestu* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 12.

⁹ Rossi E., Spinelli A., *op. cit.* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 18-19.

w życiu publicznym przez wszystkich, jednak nie określają szczegółów dotyczących praw i mechanizmów, które miałyby zapewnić przestrzeganie tych wolności¹⁰.

Plan Spinello

Pod koniec II wojny światowej Altiero Spinelli opuścił więzienie i kontynuował karierę polityczną, zakładając w 1943 roku Ruch Federalistów Europejskich, którego celem było propagowanie idei zjednoczenia Europy. W latach 50. aktywnie angażował się w działania na rzecz pogłębienia integracji, m.in. wspierając projekt utworzenia wspólnej europejskiej armii, który zainicjowali francuscy politycy. Deklarowanym celem Europejskiej Wspólnoty Obronnej miało być uniemożliwienie odrodzenia się niemieckiej armii i zapewnienie bezpieczeństwa na kontynencie. Ku rozczarowaniu Spinello idea wspólnej polityki obronnej finalnie upadła z powodu braku dostatecznego poparcia¹¹. W 1970 roku Spinelli objął funkcję komisarza ds. polityki przemysłowej, badań i rozwoju technologicznego, stając się jednym z najważniejszych polityków w Europie. W 1979 roku uzyskał natomiast mandat do Parlamentu Europejskiego z listy Komunistycznej Partii Włoch. W latach 80. kierował „Klubem Krokodyla”, czyli nieformalną grupą europosłów, którzy dążyli do stworzenia państwa federalnego. W 1984 roku Parlament Europejski przyjął projekt Traktatu ustanawiającego Unię Europejską, który miał jednocześnie stanowić nową konstytucję dla zjednoczonej Europy. Chociaż tzw. plan Spinello nie uzyskał poparcia parlamentów narodowych, to jednak część jego pomysłów znalazła się w późniejszych umowach: zarówno Jednolitym Akcie Europejskim z 1986 roku, jak i Traktacie z Maastricht z 1992 roku¹².

Nowa Europa

¹⁰ *Ibidem*, s. 23.

¹¹ Zalewski B., *op. cit.*, s. 52.

¹² Dyda K., *Epilog. Manifest z Ventotene a rozwój Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 72.

Altiero Spinelli zmarł w 1986 roku, przez co nigdy nie doczekał się realizacji swojego planu. Niemniej jednak w Unii Europejskiej jego idee pozostają wciąż żywe, o czym świadczy choćby fakt, że główny budynek Parlamentu Europejskiego został nazwany jego imieniem. Co więcej, w „Białej księdze w sprawie przyszłości Europy” Komisji Europejskiej z 2017 roku Manifest z Ventotene został uznany za fundament dalszej integracji europejskiej¹³. Spośród narzędzi, jakie Altiero Spinelli opisał w swoim manifestie, a które miałyby umożliwić powstanie w Europie jednego, federalnego państwa, zdecydowana większość została już wcielona w życie. Otóż na terenie Unii Europejskiej funkcjonuje wspólna waluta; europejski rynek sprawia, iż z roku na rok gospodarki poszczególnych państw są coraz mniej samodzielne i uzależnione od siebie nawzajem; Unia w niektórych obszarach prowadzi wspólną politykę zagraniczną, a jej organy, takie jak Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Komisja Europejska czy Parlament Europejski, za pomocą środków prawnych coraz skuteczniej egzekwują przestrzeganie prawa wspólnotowego w „nieposłusznych” państwach członkowskich, np. w Polsce czy na Węgrzech. Do zniszczenia samodzielności europejskich narodów i tym samym pełnej realizacji celów opisanych w „Manifestie z Ventotene” brakuje jeszcze wspólnej europejskiej armii¹⁴. Jak pisał bowiem Spinelli, „dyktatura partii rewolucyjnej stworzy nowe państwo, a wokół niego – nową, prawdziwą demokrację”¹⁵. To właśnie do takich zmian dążą dzisiaj politycy w Europie.

¹³ Komisja Europejska, *Biała księga w sprawie przyszłości Europy. Refleksje i scenariusze dotyczące przyszłości UE-27 do 2025 r.*, Bruksela: Komisja Europejska, 2017, s. 6, dostęp online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN>.

¹⁴ Dyda K., *op. cit.* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 68.

¹⁵ Rossi E., Spinelli A., *op. cit.* [w:] Zych T. (red.), *op. cit.*, s. 25.